

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:02.01.2024 ✓Accepted/Kabul:20.02.2024

DOI:10.30794/pausbed.1413781

Research Article/Araştırma Makalesi

Didin, D. B. (2024). "Feminizmin Dört Dalgası Bağlamında Barbie", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 61, Denizli, ss. 59-77.

FEMİNİZMİN DÖRT DALGASI BAĞLAMINDA BARBİE

Dilara Buket DİDİN*

Öz

Barbie, piyasaya ilk çıktığı 1959 yılından bugüne milyonlarca çocuk veya yetişkin tarafından oynanan, koleksiyonu yapılan, hakkında akademik makaleler, köşe yazıları yazılan ve her zaman tartışmaların odağında yer alan oyuncak bir bebek olmuştur. Bu oyuncak bebek, 2023 yazına da kendi ismini taşıyan bir filmle damga vurmuştur. Makalede feminizmin dört dalgasının temel savları, ilgileri ve çözüm önerileri doğrultusunda Barbie ve Barbie filminin, feminist bir okuması yapılmıştır. Fakat analiz ve karşılaştırmaya başlamadan önce Barbie'nin tasarım sürecine dair kısa bir açıklama yapılması ve makalede feminist düşünce içindeki farklılaşmaların dönemsel özelliğine dikkat çeken dalga sınıflandırmasının neden tercih edildiği sorusunun yanıtlanması uygun görülmüştür. Barbie üzerinden, feminizm dalgaları açıklanmış ve bu dalgaların argümanları somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Dalgaların temel savları, ilgileri ve çözüm önerileri doğrultusunda Barbie mercek altına yatırılmıştır. Fakat dikkatle ifade edilmelidir ki makalede sadece bir durum tespiti yapılması amaçlanmış olup, bu yönüyle makalenin Barbie ve feminizm üzerine yazılacak sonraki eserlere kaynaklık edeceği murat edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Feminizm, Kadın, Toplumsal cinsiyet, Barbie.*

BARBIE WITHIN THE CONTEXT OF THE FOUR WAVES OF FEMINISM

Abstract

Barbie has been a doll that has been played with and collected by millions of children and adults. Academic articles and columns have been written about her, and she has always been at the center of debates since she first appeared on the market in 1959. This doll also left its mark in the summer of 2023 with a film bearing its own name. In this article, a feminist reading of Barbie and the Barbie film is made in line with the basic arguments, interests, and solution proposals of the four waves of feminism. However, before starting the analysis and comparison, it is deemed appropriate to give a brief explanation about the design process of Barbie and to answer the question of why the wave classification, which draws attention to the periodic characteristic of the differentiations within feminist thought, is preferred in the article. Through Barbie, the waves of feminism are explained, and the arguments of these waves are tried to be concretized. Barbie and her film have been put under scrutiny in line with the basic arguments, interests, and solution proposals of the waves. However, it should be carefully stated that the article only aims to make a determination of the situation, and in this respect, it is hoped that the article will be a source for the next works to be written on Barbie and feminism.

Keywords: *Feminism, Woman, Gender, Barbie.*

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: dilara.tatar@hbv.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-9147-4241>)

1. Giriş

“Barbie” kelimesini duyan herkesin zihninde bir imge oluşmaktadır. Bu, ya birçok insanın çocukluğunda oyuncak bir bebek olan Barbie ile oynamasından ya da 50 seneden fazladır satışı yapılan Barbie’nin dünya çapında bir tanınırlığa ulaşmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki milyonlarca kişi tarafından oynanan ve koleksiyonu yapılan Barbie’ye eşlik etmesi için kocaman bir bebek ailesi dâhi üretilmiştir. Rhoades’e göre 125’in üzerinde kariyer rolünü canlandıran, dünya çapında milyonlarca kişilik hayran kitlesine ulaşan Barbie’nin asıl gücü ise sembolize ettiklerinde yatmaktadır (2013). Hâl böyle olunca Barbie, literatürde birçok farklı makalenin konusu olmuştur. Çocuk gelişim, beslenme ve diyetetik uzmanları, tıpçılar ve psikologlar, Barbie’nin kız çocuklarının fiziksel ve ruhsal gelişimi üzerindeki etkilerini incelemiş; sosyologlar, Barbie’nin toplumsal cinsiyet inşasındaki rolüne odaklanmıştır. Bu makalede ise Barbie, feminizmin dört dalgası bağlamında neyi sembolize ettiği veya hangi yönlerden bu dört dalganın karşısında konumlandığı sorusu çerçevesinde irdelenmiştir. Bu irdelemeye başlamadan önce Barbie’nin tarihçesi kısaca incelenmiş ve daha sonra “feminizm”in etimolojik kökeni ve makale kapsamında bir ideoloji olarak feminizmin hangi paradigmaya göre incelendiği ortaya konmuştur.

1.1. Barbie’nin kısa tarihçesi

Mattel, 1945 yılında Ruth ve Elliot Handler ile Harold Matson tarafından kurulmuştur. 1938 yılında Ruth, endüstri mühendisi Elliot ile evlendiğinde Los Angeles’taki Paramount Pictures’ta sekreterlik yapmaktaydı. Elliot ise, ışık armatürleri tasarlayarak başlamış, garajından satmak için mobilya yaparak devam etmiştir. İşini kısa sürede dört ortaklı 2 milyon dolarlık hediye eşya ve takı yapma işine dönüştürmüştür. Hızla değişen savaş sonrası dünyada rekabetçi olmak için yeni bir iş yaklaşımına ihtiyaç duyan Elliot, ortaklarıyla anlaşmazlığa düşerek şirketteki hisselerini zararına elden çıkarmıştır. 1945 yılında ise, Ruth’un eski bir arkadaşı olan Harold’ı aralarına alarak Elliot’ın tasarladığı ürünleri satmak üzere Mattel Creations’ı kurmuşlardır. “Mattel” adı, “Matson” ve “Handler” soy isimlerinin birleşiminden oluşmaktadır (Funding Universe, 2005). Şirketin ilk büyük başarısı, müziği çocuklar için daha interaktif ve erişilebilir hâle getirmek için tasarlanmış bir çalgı aleti olan Uke-A-Doodle’dır (Mattel, 2023).

Ruth, 14 yıl boyunca kocası Elliot dâhil olmak üzere şirketin tasarımcılarını, ortada seri üretim yetişkin bebekler için bir pazar olduğu konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Bu fikir O’nun aklına ilk kez 1950’lerin başlarında, kızı Barbara’yı arkadaşlarıyla kâğıt bebeklerle oynarken görünce gelmiştir. O dönem piyasada birçok kâğıt bebek bulunmasına rağmen, küçük kızların dikkatini tek bir tip oyuncak bebeğin çektiğini fark etmiştir: “Yetişkin kadın” formundaki bebekler. O dönemde kâğıt bebeklere ek olarak moda bebekleri (fashion doll)¹ yaygındır (Yetmen, 2021). Fakat bu bebekler, yetişkin silüetine sahip değildir. Bebek yüzlü, dar boyunlu, yuvarlak karınlı, düz göğüslü ve düz bacaklı vücutları gelinlik veya mezuniyet elbiseleriyle kapatılmıştır. Bu yüzden Ruth, moda bebeklerinin kız çocuklarının oyunları için yeterince uygun olmadığını düşünmüştür. 1956’da Avrupa tatili sırasında, tasarımcıları da ikna etmek için tam olarak ihtiyaç duyduğu şeyi bulmuştur: Lilli (Gerber, 2009: 1-8).

¹ Moda bebeklerinin izleri, Avrupa’da Rönesans’a kadar takip edilebilmektedir. Onların kıyafetlerinin gösterişi, bu bebekler kendisine hediye edilenler açısından siyasi gücün bir işaretiyken, daha sonra iyi zanaatkarlığın simgesi hâline gelmiştir. Bu bebekler, bilhassa on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Avrupa’da aristokratlar arasında moda iletişiminin temini amacıyla üretilmiştir.

Resim 1: Prag Oyuncak müzesinde yer alan Lilli bebek ve karikatürü (Kaynak: Messy Nussy, 2022)

Yetişkin görünümünde oyuncak bir bebek olan Lilli, karikatürvari bir görünüme sahiptir ve muhteşem kostümler giymektedir. Ruth ve kızı Barbara daha önce böyle bebekler görmemiştir. Ruth, o tarihte 15 yaşında olan kızı için bir tane satın almayı istemiş ancak kızı, farklı kostümlere sahip bebekler arasında seçim yapmakta zorlanmıştır. Seyahatleri devam ettikçe Ruth ve Barbara yerel bir mağazada daha fazla Lilli bebek görmüştür.

Lilli bebek, Bild Gazetesi'nde yer alan çizgi roman karakteri Lilli'den esinle ortaya çıkmıştır. Bu çizgi romanın başkahramanı Lilli, cesur pozlar vererek açık giysiler giymekte ve zengin erkekleri baştan çıkarmaya çalışmaktadır. Çizgi roman yazarı Reinhard Beuthien ve tasarımcı Max Weissbrodt, Lilli'nin potansiyelini görmüş ve onu çizgi roman sayfalarından çıkartıp üç boyutlu bir oyuncak hâline getirmiştir. Lilli'nin hem çizgi roman karakteri hem de bir bebek olarak bu provokatif ve riskli imajı, sonradan ikonik Barbie'ye ilham kaynağı olmuştur (Gerber, 2009: 10). Nihayetinde Barbie, 1959 New York Oyuncak Fuarı'nda ilk defa boy göstermiştir (Tatar, 2016: 169).

Bugün Barbie, kendi ismini taşıyan 2023 yapımı filmle feminist tartışmalar ekseninde yeniden gündeme gelmiştir. Filmin senarist ve yapımcısı Greta Gerwig'e göre film, kadınların ne olması gerektiğine dair tartışmalara değindiği için "kesinlikle feminist bir film"dir (Ferguson ve Freri, 2023). Oysa televizyon yapımcısı ve yazar David Cox'a göre Barbie'nin karmakarışık feminist fantezisi hâlâ patriarkaya boyun eğmektedir (Cox, 2023). Görüldüğü üzere Barbie konusundaki her gelişme bir tartışma olmaya devam etmektedir. Bu yüzden sadece oyuncak bir bebek olarak değil, filmin başrolü olarak da feminizmin dört dalgası bağlamında incelenmelidir. Makale kapsamında filmle ilgili yapılacak incelemede öncelikle filmde alıntılara odaklanılacak, daha sonra filmin hikâyesi feminizmin dört dalgası bağlamında detaylıca irdelenecektir.

1.2. "Feminizm"lere kısa bir bakış

"Feminizm" kelimesinin icadı, Fransız düşünür Charles Fourier'e atfedilmektedir² (Riasanovsky, 1969: 208; Offen, 1988). "Feminist" kelimesi ise ilk kez 1895'te Athenaeum isimli İngiliz dergisinde popüler romancı Sarah Grand'ın bağımsızlık arayışında olan ve evliliğin geleneksel sınırlarını reddeden yeni nesil kadınları tanımlamak için "Yeni Kadın (New Woman)" terimini ortaya atmasından bir yıl sonra kullanılmıştır (Sanders, 2006: 15).

Feminizm kelimesi dilimize, Fransızca "féminisme"den (Türk Dil Kurumu, 2010: 859), Fransızca'ya ise Latince "kadın" anlamına gelen "femina"dan geçmiştir (Onions, 1966: 350). Etimolojik kökeniyle uyumlu şekilde feminizm, "kadın ve erkeklerin eşit şekilde muamele görmesi ve kadın haklarının savunulması gerektiği görüşü" (Griffin,

² Fakat Offen'a göre Fourier'in bu kelimeyi kullandığı iddia edilen "Théorie des Quatre Mouvements et des destinées générales" başlıklı kitabının ilgili baskısında "féminisme" kelimesi yer almamaktadır. Ayrıca Fourier üzerine çalışan tanınmış Amerikan tarihçiler de bu kelimenin geçtiği tek bir atıfta bulunmamaktadır.

2017); “kadınların hâne içinden uluslararası arenaya kadar toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatta erkeklerle eşit olmadığı ve eşit kılınması gerektiği fikri” (Brown, McLean ve McMillan, 2018: 449); “...kadınlara erkeklerle eşit haklar ve fırsatlar tanınmasını ve kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, diğer taraftan kadınların erkeklerden farklı olduğunu ve bu farklılığın göz önünde bulundurulması gerektiğini savunan sosyal, politik ve hukuki bir ideoloji” (Güriz, 2009: 435) gibi tanımlara sahiptir.

Tanımlar benzer olsa da ideoloji olarak feminizm yekpare değildir. İçinde farklı paradigmaları barındırmaktadır. Yani feministlerin tümü aynı şekilde düşünmez (Varol, 2014). Bu yüzden Sjoberg ve Via (2010: 9), feminizmi ontolojik ve fonksiyonel olarak tasnif etmiş ve bu tasnifte farklı feminizmlerden bahsetmiştir. Ontolojik olarak feminizm, feminist duruş (standpoint)³ (Ataman, 2009), ampirik, radikal ve postmodern feminizm gibi kadına dair varoluşsal kaygıları ve inançları bakımından farklı türlere ayrılabilirken; fonksiyonel olarak feminizm, feminizm çerçevesinde ne yapıldığına odaklanmaktadır. Bu tasnifte feminist düşünce içindeki farklılaşmaların dönemsel özelliğine dikkat çeken “dalga” sınıflandırmasından⁴ bahsedilebilir (Mann ve Huffman, 2005). Bu sınıflandırma, Martha Weinman Lear’ın (1968) The New York Times Sunday Magazine’in 10 Mart 1968 tarihinde yayımlanan yazısında ortaya atılmıştır. Feminizmi tarihsel ve fonksiyonel olarak “#. dalga” ön ekiyle gruplandıran bu sınıflandırma, ilk ortaya çıktığı tarihten beri gerek akademik yazında gerekse gündelik kullanımda yaygınlığını sürdürmektedir. Feminizmin tarihsel gelişim süreçlerinde birçok araştırmacı birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere kronolojik olarak üç feminizm dalgasından söz etmektedir (Taş, 2016). Üç feminizm dalgası genellikle XVIII. yüzyıldan başlatılır ve günümüze kadar devam ettirilir. Hem Türk hem de yabancı literatürde üç dalga dışında Keohane’nin (1986) “bu dördüncü dalga ve çoktan geldi” diyerek müjdelediği, yeni gelişmekte olan ve “dijital feminizm” adıyla da anılan dördüncü bir dalgadan söz edilmektedir (Barker ve Jurasz, 2019; Munro, 2013; Özdemir ve Aydemir, 2022; Alikılıç ve Baş, 2019; Gömceli, 2023).

Biz de bu makalede Barbie’yi ontolojik değil fonksiyonel açıdan feminizm çerçevesinde “dalga” sınıflandırmasına göre değerlendirmekteyiz. Zira bu sınıflandırma bazı açılardan eleştirilse de feminizmin tarihsel gelişimini geniş terimlerle ifade eder, sınırlarını çizer, farklı dönemlerin karşılaştırmalı analizine olanak sağlar ve feminizmin tarihini bir toplumsal hareket olarak nasıl düşüneceğimize dair önemli analitik ve siyasi tartışmalar üretir. Ayrıca dalga sınıflandırmasını kabul etmek, bu dalgalardan önce feministlerin veya feminist aktivizmin olmadığı anlamına gelmez. Sadece fikirlerinin ve eylemlerinin kitle temelli, toplumsal bir harekete dönüşmediği anlamına gelir (Mann ve Huffman, 2005). Aslında, dalga metaforunun yalnızca gelgitler yaşayan, yükselip alçalan ve bazı somut, tarihsel başarılar veya yenilgilerle zirveye ulaşan kitle temelli hareketleri tanımlamak için kullanıldığında anlamlı olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla feminizm dalgalarının feminizm tarihi ile eşdeğer olduğunu öne sürmüyoruz. Dalgalar daha ziyade feminizmin kitlesele bir tabana sahip olduğu tarihsel dönemlerdir. Fakat önemle ifade etmekte fayda vardır ki bir dalganın zamansallığının keskin hatlarla belirlenmiş bir başlangıcı veya sonu yoktur. Dalga, akışkanlığı ve hareketi anlatır. Her dalga, kendi momentumuna sahip çoklu akımlardan oluşur. Feminizm açısından bunun anlamı, feminizm dalgalarının bazıları belli bir coğrafyada gelişimini sürdürürken, diğerlerinde etkisini yitirmiş olabileceğidir (Molyneux, Dey, Gatto & Rowden. 2021: 3-4).

2. “FEME COVERT”E KARŞI ÇIKIŞ: FEMİNİZMİN BİRİNCİ DALGASI BAĞLAMINDA BARBIE

Feminizmin tarihi, XVIII. yüzyılda ilk dalganın ortaya çıkışından başlatılmaktadır. Oysa “feminizm” olarak nitelendirilebilecek görüşlere daha önce de rastlanmaktadır (Sanders, 2006: 16). Örneğin İngiliz yazar Jane Anger (1589) Kadınların Korunması (Her Protection for Women) başlıklı kitabında, yüzyılın hâkim görüşü, Havva’nın insanlığın cennetten kovuluşunun tek suçlusu olduğu yönündeyken; İncil’deki Yaradılış anlatısından tamamen farklı şekilde Havva’nın en son ve en iyi olarak yaratıldığını savunmuştur. Rachel Speght (1617) ise daha zayıf cinsiyet olarak konumlandırılan Kadının (Havva’nın), cennetten kovuluşun tüm sorumluluğunu üstlenemeyeceğini, ondan daha güçlü olan Erkeğin (Adem’in) onu engellemesi gerektiğini savunmuştur.

3 Çeviren: Ataman.

4 Mann ve Huffman’a göre dalga sınıflandırması, çoğu zaman bireysel ve küçük ölçekli kolektif eylemlerin yanı sıra dolaylı ve gizli eylemlerin önemini küçümsemektedir. Ayrıca, her bir dalgayı birleştiren ortak temalara dikkat çekme eğilimi ve bunun gerçekte var olan rakip feminizmlerin çeşitliliğini gizlediği de ortadadır. Bu eğilimin, özellikle daha radikal kampların ve her dalgada daha marjinalleşmiş üyelerin yaptığı katkıları gizlemesi de muhtemeldir. Fakat onlar da bu konulara duyarlı olmakla birlikte, dalga yaklaşımının kitle temelli feminist hareketlerin varlığını tanımlamak için kullanıldığında haklı olduğunu düşünmüş ve “dalga” sınıflandırmasını kullanmıştır.

Aynı yüzyılda Jane (Fitzalan) Lumley, Jane (Grey), Dudley, Margaret (More) Roper, Elizabeth (Tanfield) Cary ve Kraliçe I. Elizabeth gibi aristokrat ve soylu kadınlar, edebiyat, tarih, dil gibi alanlarda elde ettikleri başarıları ve toplumdaki saygın konumları nedeniyle başarılı kadınlara örnek gösterilebilir (Hodgson-Wright, 2006: 10). Keza XVII. yüzyılın sonunda, bu isimlerden bazıları feminist tarihsel anlatının parçası hâline de gelmiştir. Örneğin Bathsua (Pell) Makin (1673), Hanımefendilerin Kadim Eğitimini Yeniden Canlandırmak İçin Bir Deneme [An Essay to Revive the Antient Education of Gentlewomen (1673)] başlıklı eserinde sanat ve dil eğitimi almış kadınlar olarak bahsettiği bu isimlere atıfta bulunmuştur.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru, kadın yazarlar edebiyat alanında erkeklerle giderek daha fazla rekabet ederken, kadın yazarlar arasında karşılıklı desteğin ve hayranlığın kamusal ifadesi kilit bir strateji olmuştur. Olağanüstü entelektüel ve ticari başarı kazanan şairler Katherine Philips (Orinda) ve Aphra Behn (Astrea) ölümlerinden sonra bile sürekli olarak anılmalarıyla önemli örneklerdir. Bu durum, kadın yazarların kendilerini ve yazılarını dâhil edebilecekleri bir kadın edebiyat geleneğinin/topluluğunun inşasını kolaylaştırmıştır. Ancak kadının edebiyatta giderek artan rolü, hukuki konumunu ve ekonomik koşullarını iyileştirmemiştir. 1550-1700 döneminin feminizmi, daha ziyade kültürel ve sosyal alanlarda tutumlarda değişiklik yaratmış ve bu da gelecek yüzyıllarda daha radikal değişikliklerin temellerini atmada büyük önem arz etmiştir (Hodgson-Wright, 2006: 3). Bu noktada Mary Astell'in 1694 tarihli Hanımlara Ciddi Bir Teklif (A Serious Proposal to the Ladies) başlıklı kitabının da proto-feminist (feminizmi önceleyen) eserlerden biri olarak önemli olduğu söylenmelidir.

İngiltere ve ABD'de gelişmiş olan birinci dalga feminizm, Mary Wollstonecraft'ın 1792 yılında basılan Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi (Vindication of the Rights of Woman) başlıklı eseriyle tarih sahnesindeki yerini almıştır. Wollstonecraft'ın kitabı, Fransız Devrimi'nin neden olduğu toplumsal ve siyasi çalkantılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Wollstonecraft, orta sınıf kadınlara, özellikle de annelere, toplum üzerindeki önemli etkileri dolayısıyla birleşme çağrısı yapan ilk kişi olmuştur. O'nun vurgusu, kadınların erkekler gibi rasyonel varlıklar olduğudur. Wollstonecraft, kadınları erkeklerden üstün olarak tasvir etmekten uzaktır. O'nun amacı kadınları daha rasyonel yurttaşlar hâline getirmek için ahlaki ve entelektüel durumlarını yükseltmektir (Wollstonecraft, 2020: 32-47): *"Kadınları ailelerinden uzaklaştıran, besleyip bakmaları gereken bebekleri göğüslerinden koparan, onların bilgi edinmesi değil, yalınlık ve samimiyetten uzaklaşmalarıdır. Kadınlar yıllarca, yüzyıllarca cehalete mahkûm edilmiştir; hala onların hazza düşkünlüklerini, hovardalar ve asker peşinde koştuklarını, oyuncaklara çocukça bir bağlılık duyduklarını ve erdemlerden ziyade, geçici başarılar karşısında etkilendiklerini duyuyor, yazıyoruz"* (Wollstonecraft, 2020: 247). Görüldüğü üzere Wollstonecraft, kadınların ev içi sorumluluklarını terk etmelerini tasavvur etmemiştir: *"Erkeklerle aynı eğitim ve siyasal haklar tanırrsa, onların daha iyi, daha bilge, daha özgür olup olmayacaklarını tartma fırsatı bulacaktır. Böyle bir deneye tabi tutarak kadınlara zarar veremeyiz, çünkü onları buldukları durumdan daha kötü bir duruma düşürmek insanın gücü dâhilinde değildir"* (Wollstonecraft, 2020: 248).

Ayrıca seçme-seçilme hakkı gibi dönemine göre radikal bir şey talep etmemiştir. O, özellikle genç kızların yetersiz, yanlış yönlendirilmiş eğitimi nedeniyle toplumda kadınlığın nasıl inşa edildiğiyle ilgilenmiştir. Orta sınıf kadınların çoğunun evlenip hayatları boyunca ev işleriyle ve çocuk bakımıyla ilgileneceğini kabul etmiş fakat kızların eğitiminin onları potansiyel kocaları büyüleme yeteneğinden ziyade ekonomik bağımsızlık kazanmaya hazırlamasını, onlara özgürlük ve onur kazandırmasını istemiştir (Wollstonecraft, 2020: 171-180).

Rendall'a (1994: 227) göre Wollstonecraft bu dönemdeki en önemli teorisyen iken, Caroline Norton en önemli aktivist olarak gösterilebilir. 1839'da "Caroline Davası'yla" birlikte boşanma sırasında annelerin karşılaştığı adaletsizlikler gündeme gelmiştir. Keza XIX. yüzyılın başlarında, evli kadının statüsü, evlilik yoluyla "bir kadının hukuki varlığı askıya alınır veya en azından kadın kocanın kanatları altında hareket eder (feme covert)" şeklinde belirlenmiştir. Caroline ise kocası George'un, 1836'da üç oğlunu kaçırap boşanma davası açmasıyla hukuk savaşına girmiş ve çocukların velayetiyle ilgili mevcut kanunları eleştiren yazılar yazmıştır. Bunun üzerine zina yaptıkları kanıtlanmayan "iyi karakterli" boşanmış kadının yedi yaşın altındaki herhangi bir çocuğun velayetini (Lordlar Kamarası Başkanı'nın onayı ile) alabileceği 1839 tarihli Kanun'la yasalaşmıştır. Fakat Kanun yine de babanın çocukların doğal veya olağan vasisi olduğunu kabul ediyordu. Ancak 1873'te on altı yaşına kadarki çocukların velayetinin annelere de verilebileceği ve nihai olarak 1973'te annelerin de çocukları üzerinde babalarla aynı haklara sahip olduğu kabul edilmiştir. Caroline'ın kişisel hukuki zorluklarının tümü 1839 tarihli Kanun'la

çözülmemiştir. Kocasından ayrı kaldığı süre boyunca yazı yazarak geçimini sağlayan Caroline'ın tüm kazancı, dönemin kanunlarına göre kocasına aittir ve kocası, kendisi ve oğulları için kurulmuş bir güven fonundan O'na para ödemek zorundadır. Para ödemeyi bıraktığında Caroline, mahkemeye başvurmuş ve bu sefer evli kadınların mülkiyetine dair bir reformu gündeme getirmiştir (Sanders, 2006: 18). Kendisini hiçbir zaman bir feminist olarak görmemiş olsa da kadınların hukuki durumuna dair yaptığı araştırmaları XIX. yüzyılda Caroline'ın 1854 tarihli Kadınlar İçin İngiliz Hukuk Kuralları (English Laws for Women) kitabında yayımlanmıştır.

1850'lerde feminist harekette büyük bir canlanma yaşanmıştır. Örneğin 1856 yılında 25.000 kadın, kadınların mülkiyet hakkı olmasına ilişkin dilekçe toplamıştır (Sanders, 2006: 19). 1857 yılında çıkan Kanun'la kadınlara sınırlı haklar tanınmıştır (Matrimonial Causes Act of 1857). 1870 tarihli Kanun'la evli kadınların kazançlarını kendilerinde tutmalarına ve kişisel mülklerini miras almalarına izin verilmiştir (Married Women's Property Act 1870).

İki Norton davası, evli kadınların yasal konumuyla ilgili uzun süredir devam eden endişelerin gözler önüne serilmesine vesile olurken evliliğe alternatif olarak ekonomik bağımsızlık arayan bekâr orta sınıf kadınların sayısının artmasıyla sınırlı istihdam seçenekleri dikkat çekmiştir. Kısmen kişisel bağlantılar ve kısmen bireysel krizlerin yaşanması ve bireysel ihtiyaçların keşfedilmesi yoluyla bir dizi önemli hukuki ve toplumsal değişiklik gündeme gelmiştir. Başlangıçta kadınların istihdam fırsatları anneliğin bir uzantısı olarak görülen öğretmenlik, hemşirelik, okul aile birliklerinde çalışma gibi alanlarda gelişmiştir. Yine kadınların tıp fakültelerine kabulüyle eğitimde bir reform gerçekleşmiştir. 1860'larda özellikle postane gibi devlet daireleri ve yerel yönetim pozisyonları kadınlara açık hâle gelmiştir (Sanders, 2006: 20).

Birinci dalga feminizmi ilişkilendirme eğiliminde olduğumuz kadınların seçme-seçilme hakkı ancak XIX. yüzyılın sonunda talep edilmeye başlamıştır. Kadınların yanı sıra erkeklerin de cinsel rollerini yoğun eleştirel incelemeye tabi tutan seçme-seçilme hakkı savunucuları, evli ve bekâr kadınlara ülkenin siyasi sürecinde pay vermek için savaşmıştır (Sanders, 2006: 23). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve diğer yirmi bir ülkede kadınlara oy hakkı tanınmıştır. Ayrıca eğitimde fırsat eşitliğine, kadınların kamusal alanda çalışmalarına ve eşit iş ve ücret hakkı üzerine birçok reformist düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Birinci dalga açısından Barbie incelendiğinde üç önemli nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, Barbie'nin ABD Başkanlığı'na defalarca aday olmasıdır. Öyle ki gazeteci Sarah Halzack tarafından Washington Post'ta yayımlanan "Başkan Barbie yıllar boyunca nasıl değişti (How President Barbie has changed over the years)" başlıklı makale, "Bu yılki başkan adaylarının Beyaz Saray'a uzun ve yorucu bir yolculuk yaptıklarını düşünüyorsanız, Barbie hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz demektir: İkonik bebek, 1992'den beri neredeyse her seçim (1996 yılındaki hariç) yılında özgür dünyanın lideri olmak için yarışıyor" (Halzack, 2016) ifadeleriyle başlamaktadır.

Resim 2 ve 3: 1992 ve 2008 ABD Başkanlık yarışlarında Barbie (Kaynak: Parnett-Dwyer, 2021)

İlk başkan adaylığından sonra Barbie, “Kızların Partisi” ve ardından “B Partisi” isimleriyle siyasi partiler kurmuş ve kızları ABD Başkanlığı’na aday olabilecekleri konusunda güçlü hissetmeye davet etmiştir. Plastik oyuncak bir bebek olması dışında, ABD Başkanlığı yarışındaki diğer herhangi bir aday gibi davranmıştır (Sills, 2019). 2016 yılında ise Mattel, Barbie’yi başkan adaylığı yapmakla kalmamış, aynı zamanda başkan yardımcısı da yapmıştır (Anderson, 2023). Bu durum Liz Sills tarafından şöyle değerlendirilmiştir: “Kızlar büyüdüklerinde ABD Başkanı olmayabilirler, ancak Başkanlık için Barbie ile oynamak onlara siyaseti öğretebilir, böylece liderlik yoluyla veya sadece oylama yoluyla demokrasiye daha iyi katılabilirler” (Sills, 2019).

Birinci dalga açısından diğer önemli nokta, Mattel’in 1964-65 yıllarında “Barbie Üniversiteye Gidiyor (Barbie Goes to College)” koleksiyonuyla Barbie’yi üniversiteye başlatmış olmasıdır. Bu koleksiyonda Barbie’nin yurt odasını, kampüsünü tasvir eden kartondan katlanır oyun seti bulunmaktadır. Kadınların üniversiteye gitme oranlarının bugüne kıyasla düşük olduğu tarihlerde Barbie’nin üniversite öğrencisi olması dikkat çekmektedir (Pearson ve Mullins, 1999).

Son olarak Barbie, piyasaya sürüldüğü 1959 yılından beri kamusal alanda çalışmaktadır. Barbie, çok az Amerikalı kadının ev dışında çalıştığı bir dönemde kariyer yapmaktadır (Pearson ve Mullins, 1999). Time Dergisi’nde yayımlanan makaleye göre Barbie’nin en başarılı kişilerin bile imreneceği bir öz geçmişi vardır. 1959’da model olarak başladığı kariyerine, kısa süre sonra erkeklerin egemen olduğu alanlarda devam etmiştir. Büyük Baseball Ligi’nde oynamış, bilgisayar programlamış ve Deniz Piyade Teşkilatı’nda çavuş rütbesine yükselmiştir. Neil Armstrong’un ünlü ilk adımlarından yıllar önce 1965’te aya ulaşarak uzay yolculuğuna bile adım atmıştır (Aribindi, 2015).

Resim 4 ve 5: Astronot (1985) ve Dişçi Barbie (1997) (Kaynak: Pearson ve Mullins, 1999)

ABD Başkanlığı’na yedi kere aday olduğu, üniversiteye gittiği ve birçok meslek grubunda çalıştığı düşünülürse Barbie, birinci dalga açısından olumlu bir izlenim bırakmaktadır. Tabii Barbie’nin birinci dalgadan yıllar sonra ortaya çıktığını da belirtmiş olalım. Ancak yine de Barbie’nin piyasaya sürüldüğü dönemde (ikinci dalganın egemen olduğu dönemde) birinci dalgaya dâhi ulaşması yıllar almıştır. Bu çarpıcıdır ve Barbie’nin feminist olmadığını düşündürmektedir.

Film açısından değerlendirme yapıldığında filmin slogan cümlelerinden biri olarak karşımıza Ruth tarafından Barbie’ye söylenen “Biz anneler, kızlarımız geriye bakıp ne kadar yol kat ettiklerini görebilsinler diye sabit duruyoruz” çıkmaktadır. Başka bir sahnede ise Ruth, Barbie’ye “Lütfen bana anne de” diyerek kendisini onun annesi olarak konumlandığını açıklıkla ifade etmiştir. Bizce bu ifadeler, Ruth aracılığıyla birinci dalga feministlere göz kırpmak şeklinde yorumlanabilir. Ancak genel anlamda filmin birinci dalganın ötesinde olduğu da görülmektedir.

3.SOSYAL ADALET: FEMİNİZMİN İKİNCİ DALGASI BAĞLAMINDA BARBIE

İkinci dalga feminizm, 1960'larda başlamıştır. İkinci dalga, birinci dalganın aksine hukuki eşitliğin sağlanmasının, kamusal alanda kadınların çalışmaya başlamasının ve seçme-seçilme hakkı elde etmesinin "erkek egemen yerleşik düzen"e çözüm sunmadığını savunmuştur. Böylece mücadelesinin hem konuları hem alanı birinci dalgadan köklü şekilde farklılaşmıştır (Özüdoğru, 2018).

Öncelikle ikinci dalga, "sosyal inşacılık teorisi"nden (social construction theory) etkilenmiştir (Davies, 2018: 42). Teori, belirli bir kategoriye ayrılmanın (ırk, cinsiyet, yaş gibi) insanların bir özelliği olduğunu, ancak doğal veya biyolojik niteliklerden ziyade sosyal nitelikler tarafından belirlendiğini iddia etmektedir (Diaz-Leon, 2015). İkinci dalga bu iddiayı kadın-erkek kategorilerine uygulamış ve biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımına gidilmesi gerektiğini iddia etmiştir (Torgrimson ve Minson, 2005).

Cinsiyet Türkçeye Arapça "cns" kökünden gelen "aynı cinsten olma, beraberlik" anlamındaki "cinsiyya(t)"tan geçmiştir (Nişanyan, 2020). Buna "toplumsal" ekinin eklenmesiyle "toplumsal cinsiyet"e ulaşılmıştır. İngilizcede ise toplumsal cinsiyet bambaşka bir kelimeyle ifade edilmektedir. Hatta bu kelimelerin belirgin şekilde farklı etimolojik kökenleri vardır. Cinsiyetin İngilizce karşılığı olan "sex", "organik doğanın erkek veya dişi olarak birbirinden ayrılan iki kümesinden biri" anlamına gelen Latince "sexus" kelimesinden türetilmiştir. Sözlükte cinsiyet (sex), "canlıların dişi veya erkek olarak ayrıldığı üreme organlarının yapısı ve işlevindeki farklılıkların ve bunun sonucunda ortaya çıkan diğer fizyolojik farklılıkların toplamı; bu farklılıkların ilişkili olduğu fenomenler sınıfı" olarak tanımlanmaktadır (The Oxford English Dictionary, 1989a: 107). Toplumsal cinsiyetin İngilizce karşılığı olan "gender" ise "tür" anlamına gelen Latince "genus" kelimesinden türetilmiştir ve "ortak türden insanlara atıfta bulunan bir cins, tür veya sınıf"tır (The Oxford English Dictionary, 1989b: 427).

Bugün "toplumsal cinsiyet" denildiğinde, biyolojik olmaktan ziyade sosyal veya kültürel ayrımlar ve farklılıklarla ifade edilen erkek veya kadın olma durumu; belirli bir cinsiyetle ilişkilendirilen veya kişinin cinsiyetinin bir sonucu olarak belirlenen kolektif nitelikler veya özellikler kast edilmektedir (The Oxford English Dictionary, 1989b: 427). Toplumsal cinsiyet, tipik olarak cinsiyetle ilişkilendirilen davranışsal, kültürel veya psikolojik özellikler olarak düşünülebilir (Torgrimson ve Minson, 2005). Bu yönüyle toplumsal cinsiyet, doğuştan gelmemektedir. Aksine gece gündüz inşa edilmektedir. (Vatandaş, 2007). Örneğin kız çocuklarından "hanım hanımıcık" olması beklenirken, erkek çocuklarına ağlamamak öğütlenmektedir. İşte ikinci dalga, toplumsal cinsiyete odaklanarak toplumsal cinsiyet nedeniyle kadınların ev içinde eşitsizliklere maruz kaldıklarını savunmaktadır. Kadınların tek tek özel alanlarında yaşadıkları deneyimler aslında kişisel sorunlar değildir. Bütünlüklü toplumsal erkek egemen yerleşik düzenin bir parçasıdır (Aktaş, 2013).

"Benim feminist kuşağım ilkel karşı çıkışın hemen göbeğinden psikolojik olarak bir sabahta ortaya çıktı veya öyle görünüyordu, Babası Zeus'un yarılan kafasından henüz çıkan tanrıça Athena gibi biz de kendimizi annesiz 'kız kardeşler' olarak deneyimlemek istiyorduk. Biz bir 'kız kardeşler' topluluğuyduk. Çok farklı yaşlarda olsak da, psikolojik olarak aynı yaştaki akranlardan oluşan bir evrende yaşıyorduk. Geçmişten kopmak için başka bir yol bilmiyorduk. Aramızda hareket eden yaşayan bir 'anne' yoktu. Elbette gerçek hayatta bazılarımız anneydi, hatta bazılarımız gerçek annelerimizi seviyordu, ama tarih sahnesine çıktığımızda bunu öncelikle annesiz kız evlatlar/kız kardeşler/kardeş muhalifleri olarak yaptık" (Chesler, 2018: 49-50).

Görüldüğü üzere Chesler, ikinci dalgayı hayata geçirmek, tarih yazmak ve değişim gerçekleştirmek için ikinci dalga feministlerin kendilerini annesiz olarak hayal etmeleri gerektiğini söylemiş ve ikinci dalganın öncülerini "kız kardeşler" grubu olarak yorumlamıştır. Zira ikinci dalga, kendisini, kendisinden önceki kadın kuşağından yani birinci dalgadan koparmak ve annelerini reddetmek zorundadır (Henry, 2004: 9). İşte bu noktada "kız kardeşlik" metaforu ikinci dalga feministleri, anneliğin prangalarından kurtararak kendi ifade araçlarını oluşturmalarına yardımcı olmuştur (Chesler, 2018: 50).

İkinci dalga, "kişisel olan politiktir" sloganıyla, toplumsal ve ailevi kaygıların "özel" meseleler olduğu ve dolayısıyla politika alanının dışında kaldığı fikrine meydan okumuştur (Saraswati, Shaw, & Rellihan, 2021: 110). Örneğin, Pat Mainardi 1970 tarihli The Politics of Housework (Ev İşinin Politikası) makalesinde ev işlerinin eşitsiz dağılımının temelinde kadınların ikincil konuma itilmesinin olduğunu savunmuştur. Zira erkekler üstün

gördükleri için ev işlerinden muaf tutulmakta ve yapmadıkları ev işlerine değer vermemektedir. Ev işleri ücretsiz bir emektir ve kadınların eğitimlerini artırmak ve siyasetle daha fazla ilgilenmek için kullanabilecekleri zamanlarını tüketmektedir (Umansky, Longmore & Plott, 2000: 163-168).

İkinci dalganın yayılmasına ivme kazandıran, Betty Friedan'ın *Feminine Mystique* (Kadınlığın Gizemi) kitabı olmuştur. Friedan, "mutlu ev kadını" olmanın romantikleştirilmesiyle kadınların ev işleri, evlilik ve çocuk yetiştirme etrafında şekillenen pasifliklerinden memnuniyet duymaları gerektiğini anlatan "feminine mystique (kadınlığın gizemi)"i eleştirmiştir. Bu sayede kadınlara anne ve eş olma rollerinden duydukları memnuniyetsizliği ifade etmek için gerekli olan dili temin etmiştir:

"Benim tezime göre, günümüzde kadınların yaşadığı sorunun özü cinsel değil, kimlik sorunudur: Kadınlığın gizemi tarafından sürdürülen gelişmenin engellenmesi veya bundan kaçınılmasıdır. Benim tezim, Viktorya dönemi kültürünün kadınların temel cinsel ihtiyaçlarını kabul etmelerine veya tatmin etmelerine izin vermemesi gibi, bizim kültürümüzün de kadınların temel büyüme ve insan olarak potansiyellerini gerçekleştirme ihtiyaçlarını kabul etmelerine veya tatmin etmelerine izin vermediği yönündedir; bu ihtiyaç yalnızca cinsel rolleriyle tanımlanmamaktadır" (Friedan, 1979: 69).

Friedan'a göre kadınlar, hayatlarındaki diğer insanlarla (ya birinin eşi veya birinin annesi olarak) ilişkisel olarak değerlendirilmiş ve ev dışında kendi hayatları ve ilgi alanları olan birer birey olarak kendi kimliklerine sahip olmaları teşvik edilmemiştir (Saraswati vd., 2021: 109).

İkinci dalga, ayrıca "bedenimiz bizimdir!" sloganıyla cinsel özgürlüğe dikkat çekmiş, kadın bedeninin meta olarak görülmesine ve kimiksizleştirilerek ikinci plana itilmesine karşı çıkmıştır. Kadını kuluçka makinesi olarak gören, ev işlerini ve çocuk bakımını kutsal annelik üzerinden kadının üstüne yığan patriyarkaya başkaldırmıştır. Cinsellikle doğurganlığın birbirinden ayrılması için doğum kontrolünün yaygınlaştırılması talebi gündeme getirilmiştir. Henüz tam anlamıyla güvenli doğum kontrol sistemi yaygınlaştırılmadığı için kürtaj hakkının tanınması istenmiştir (Saraswati vd., 2021: 216).

Nihai olarak, "sosyal adalet feministleri" olarak da isimlendirilen (Cobble, Gordon & Henry, 2014: 20)⁵ ikinci dalga, kadınların dezavantajlarla karşı karşıya olduğunu ve bu dezavantajları sona erdirmek için diğer kadınlarla ve erkeklerle örgütlenmesi gerektiğini savunmuştur. Onlara göre çoğu kadının cinsiyet eşitliğinin sağlanmasından çok daha fazlasına ihtiyacı vardır. Örneğin düşük gelirli kadınlar için erkek meslektaşlarıyla eşitlenmek yetersizdir. Bu yüzden kadın hakları için verilen mücadele, ekonomik adaleti sağlama çabalarıyla birleştirilmelidir (Cobble vd., 2014: 20).

Barbie'nin ikinci dalga açısından hem lehe ve hem de aleyhe özellikleri vardır. Barbie'nin lehe özelliklerinden ilki, ikinci dalganın kurtulmak istediği toplumsal cinsiyet rollerini reddetmesidir. Bunu öncelikli olarak kamusal alanda erkeğin yapmasına alışık olunan meslekleri icrasında gözlemleyebiliriz.

Resim 6 ve 7: Polis memuru (1993) ve itfaiyeci Barbie'ler (1995, 2015, 2021) (Kaynak: Engel, 2023)

⁵ Cobble, bu ismin ikinci dalga feminizmin politikalarının temel yönlerini ortaya koyduğunu ifade etmiştir.

Barbie'nin ikinci dalgayla örtüşen yönlerinden bir diğeri, cinsellikle doğurganlığı ayırmasıdır. Hiçbir zaman anne olmamış olan Barbie, anne rollerini de üstlenmemiştir. Piyasaya çıktığında, kariyerinin çeşitliliği sayesinde, ev kadınlığı ve anneliği özendirilen oyuncak bebeklerle dolu bir sektörde kadın özgürlüğünün sembolü olarak öne çıkmıştır (Shah, 2020). Hatta feminist düşünür Lenore Wright (2003) "ben Barbie'yle oynarken filozof oldum" bile demiştir.

Emily Coyle (2010), Barbie'nin kız çocuklarının hangi meslekleri yapabilecekleri ve yapamayacakları konusundaki inançlarında etkili olup olmadığını araştırmak amacıyla bir deney tasarlamıştır. Ortalama yaşları 4.5 olan 26 kız çocuğuna, kariyer hedefleriyle ilgili sorular sorulmuştur. Bu kız çocuklarının çoğunluğunun, stereotipik olarak erkek mesleklerini yapamayacaklarını düşündükleri görülmüştür. Daha sonra, kız çocukları izlerken, Coyle, Barbie'yi erkek meslekleriyle ilişkilendirilmiş kıyafetlerle giydirmiştir. Ardından kızlara "büyüdüğünüzde erkek mesleklerini yapabilir misiniz?" sorusunu tekrar yöneltilmiş ve çoğu kızın yanıtları, büyüdüklerinde bu işleri yapabileceklerini düşündükleri yönünde değişmiştir. Bu basit deney, popüler kültürün ve oyunların, çocukların dünyada kendilerine açık olan olasılıklara ilişkin inançları üzerindeki etkisi hakkında güçlü bir noktayı ortaya koymaktadır (Black, Korobkova & Epler, 2014).

Öte yandan Barbie, uzun bacakları, ince beli, uzun boynu, kıvrımlı kırmızı dudakları, büyük mavi gözleri, aralıksız inci dişleri, pürüzsüz teni, uzun düz tırnakları ve düz karnı olan bir bebektir (Margo, 1997). Fiziksel özelliklerinin mükemmeliyeti nedeniyle tapılası, nefes kesici, etkileyici, çekici, dramatik, şık, güzel ve romantik gibi sıfatlar, Barbie reklamlarında sıklıkla kullanılmaktadır (Tatar, 2016). Bu sıfatlarla ikinci dalganın eleştirisi oklarını yönelttiği toplumsal cinsiyet rollerine dairdir. Zira bir erkek asla güzel ve dramatik gibi sıfatlarla donatılamaz ve donatılmamalıdır.

Ayrıca Barbie, hangi mesleği yaparsa yapsın veya hangi mesleğin üniformasını taşıyor olursa olsun hiçbir zaman erkeksi, çirkin, rüküş veya itici değildir. Öyle ki resmi bir üniforma giyerken bile güzel vücudunu ön plana çıkarmakta (Roger, 1999: 13-14) ve bedeni üzerinden cinsel arzu uyandırmayı amaçlamaktadır (Nemani, 2011; Wagner, Jacob, Khanna, & Rai, 2021). Barbie'nin spor kıyafetleri ve farklı meslek kıyafetleri olsa da en çok satılan kıyafeti vücuda oturan ışıltılı bir gece elbisesi ve yüksek topuklu ayakkabılardır. Hatta ayakları da yüksek topuklu ayakkabılar için parmak üzerinde duracak şekildedir (Turkel, 1998). Bu yönüyle ikinci dalganın karşısında yer aldığı, kadın vücudunu şehvet uyandıran metaya indirgelediği söylenebilir. Bu yüzden Barbie, bedensel öz-gözetim, buna eşlik eden yeme bozuklukları, moda endüstrisinin emirlerine kölelik gibi kadınlıkla ilgili baskıcı olan her şeyi sembolize etmektedir (Messner, 2000).

Filmin reklam sloganlarından biri olan "O, her şeydir. Öbürü ise sadece Ken" (She's everything. He's just Ken) ve "Barbie'nin her günü harika, ama Ken'in günü ancak Barbie ona bakarsa harika olur" sloganları, açıkça Barbie'nin Ken karşısında üstünlüğüne işaret etmektedir. Barbie'nin "her şey" olabileceğine yapılan vurgu, ikinci dalganın savlarıyla örtüşmektedir. Filmde Barbie toplumsal cinsiyet rollerini ters yüz etmektedir. Barbie diyarında, Barbie'ler yetkilidir. Barbie'ler ABD Başkanı veya Nobel Ödülü kazananı olmak gibi her arenada güçlüdür. Bu arada Ken'ler, herhangi bir somut anlamdan yoksun belirsiz işlere sahiptir. Örneğin orijinal Ken, "Aslında benim işim sadece plaj" demektedir (Morson Talent, 2023).

İkinci dalga açısından filmin dikkat çeken bir sahnesi Barbie'nin gerçek dünyada yaşlı bir kadınla diyalogudur. Yaşlı kadını gören Barbie, gülümseyerek çok güzel olduğunu söyler. Hâlbuki daha önce hiç yaşlı bir kadın görmemiştir. Yaşlı kadın ise bu iltifat karşısında şaşırıp gururu okşanmak yerine "biliyorum" der. Kadına sürekli genç olması gereken bir meta gibi yaklaşılmasını ve toplumun güzellik standartlarını eleştiren ikinci dalga açısından bu sahne önemli bir mesaj vermektedir (Sheetz, 2023).

Filmde Barbie, Mattel'in genel merkezine giderek sorumlu kadınla konuşmak istediğini söylemektedir. Ancak Mattel'in Yürütme Kurulu'nun tamamen erkeklerden oluştuğunu keşfedecektir. Bu gerçeklerden çok da uzak değildir (Morson Talent, 2023), zira Şirketin internet sitesine göre Mattel'de sadece bir kadın yürütücü pozisyonundadır (Mattel, 2023). Filmde bu gerçekliğin ortaya konması dikkat çekicidir.

Filmde yer alan dikkat çekici başka bir konu, hamile "Midge"dir. O, Barbie diyarında ne toplumun içinde ne de dışındadır. Diğer Barbie'ler gibi işi veya mesleği yoktur, sadece hamiledir. Bu durum, filmdeki kara mizahın parçası

olarak görülebilecekse de bebeklerin gerçekliğinde arka planı vardır. Midge, 1963'te Barbie ile kıyafetlerini paylaşan çilli, kızıl saçlı bir bebek olarak piyasaya sürülmüştür. Ancak O, hiçbir zaman Barbie kadar göz alıcı güzellikte olmamıştır. Yine Midge'in gardırobu Barbie'ninkine kıyasla mütevazıdır. Daha sonra Midge, Allan ile evlendirilmiş ve bebeği Nikki'yi çıkarılabilir şekilde karnında taşıyan Midge ve Allan'ı bir aile olarak resmeden "Mutlu Aile" bebek serisi piyasaya sürülmüştür. Fakat bir aile olduklarını iddia eden Mattel, Midge'e, alyans taktırmamıştır hatta Midge, Allan ile birlikte paketlenmiş şekilde satılmamaktadır. Bu ise Midge'in evlenmemiş bekâr bir anne izlenimi verdiği, çocuklar için uygunsuz olduğu ve genç hamileliği teşvik ettiği gerekçeleriyle eleştirilmesine sebebiyet vermiştir (Drum, 2023). Bu açıdan film, sırf hamile kaldığı gerekçesiyle toplumdan dışlanan Midge'i mizahi bir şekilde ele aldığı için ikinci dalga feminizm bağlamında olumsuz olarak nitelendirilebilir. Öte yandan aile ve anneliğin kadınlara getirdiği prangaları Midge'de yansıttığı için ikinci dalgaya uyumlu görülebilir.

4. BENZERLİK YERİNE FARKLILIK: FEMİNİZMİN ÜÇÜNCÜ DALGASI BAĞLAMINDA BARBIE

1990'larda başlayıp günümüze kadar gelen üçüncü dalga (genel kabul gören görüşe göre) (Mann ve Huffman, 2005)⁶ birinci ve ikinci dalganın pratiklerine karşı tepki olarak 1992'de editörlüğünü yaptığı "Bugün Kadın Hareketi: Üçüncü Dalga Feminizm Ansiklopedisi" başlıklı kitapta "ben üçüncü dalgayım" diyen Rebecca Walker tarafından başlatılmıştır (Snyder, 2008). Walker'ın üçüncü dalgayı ilanını takip eden on yılda, birçok popüler kitap, feminizmde yeni bir dalganın varlığını göstermiştir. 2006'da Leslie Heywood'un editörlüğünde çıkan kitabın ikinci cildinde bu kitapların çoğundan alıntılara yer verilerek çeşitli nedenlerle temalaştırılması zor olan üçüncü dalgaya bir bakış sunulmuştur (Snyder, 2008).

Öncelikle üçüncü dalga, ikinci dalgaya benzer şekilde yeknesak değildir. Çok çeşitli ve analitik olarak farklı yaklaşımları bünyesinde barındırmaktadır. Öyle ki Baumgardner, "Tanımlar üzerindeki bu ısrar gerçekten sınır bozucu çünkü feminizm köşeye sıkışıyor. İnsanlar, her seferinde daha küçük bir tanım yapma konusunda ısrar etmeye devam ediyor ve bu kendi açılarından tembelce düşünmek olarak değerlendirilebilir. Aslında feminizm, her feminist için bireysel bir şeydir" diyerek bu çeşitliliği gözler önüne sermiştir. Yine de üçüncü dalganın bazı genel özellikleri paylaştığı görülmektedir. Mann ve Huffman'a (2005) göre bunlar farklılık, yapısöküm (deconstruction) ve merkezlesizleştirmedir (decentering)⁷. Snyder'a (2008) göre ise üçüncü dalgayı ikincisinden ayıran 1980'lerde feminist teori içinde gelişen bazı çıkmazlara karşı sunduğu taktiksel yaklaşımdır. Bu anlamda üçüncü dalga, üç hamle yapmaktadır. İlk olarak "kadın" kategorisinin çöküşüne çözüm olarak üçüncü dalga, feminizmin kesişimsel ve çok perspektifli bir versiyonunu ortaya koyarak kişisel anlatıları ön plana çıkarmaktadır. İkinci olarak postmodernizmin yükselişiyle üçüncü dalga, sentez yerine çok sesliliği ve teorik doğrulama yerine eylemi benimsemektedir. Son olarak, cinsiyet savaşlarının bölücülüğüne yanıt olarak, üçüncü dalga, feminist siyasetin sınırlarını denetlemeyi reddeden yargılayıcı olmayan ve kapsayıcı bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Diğer deyişle, üçüncü dalga, büyük anlatıları reddetmekte ve dinamik ve kucaklayıcı bir koalisyon siyasetiyle değiştirmektedir (Snyder, 2008).

Mann ve Huffmann (2005) ikinci dalgaya karşı ilk meydan okumaların farklılığa odaklandığını, ancak iki karşıt siyasi kampla sonuçlandığını belirtmektedir: Kimlik politikasını özgürleşmenin anahtarı olarak benimseyen bir grup ve özgürlüğü kimliğe karşı direnişte bulan diğer grup. İlk grup, kimlik politikaları ve kesişimsellik teorisiyle beyaz olmayan ve farklı etnik kökenli feministlerden oluşmaktadır. İkincisi ise kimlik kavramını eleştirel bir şekilde sorgulayan ve özgürlüğü kategorizasyona veya kimliğe direniş olarak gören postmodernist ve postyapısalcı feministlerin oluşturduğu gruptur.

İlk grup, kadınlar arasındaki farklılıkların görmezden gelindiğini veya önemsizleştirildiğini iddia etmekte ve ikinci dalganın "özcü (essentialist) kadın"ını⁸ eleştirmektedir. İkinci dalganın özcü "biz" veya "kız kardeşlik" anlayışının görünürde kadın hareketini birleştirmeyi amaçlarken, aslında "feminist etnosentrizmin Truva atı" olarak hizipleşme kaynağı olduğu belirtilmektedir (Spelman, 1988: x).

6 Fakat Mann ve Huffmann'a göre gerçekte üçüncü dalga feminizm, toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenlemek ve anlamak için yeni bir söylemin veya paradigmanın yükselişi olarak görülmeli, keza üçüncü dalga feminizm ikinci dalgadan "sonra" değil, "ona karşı" konumlandırılmalıdır.

7 Üçüncü dalganın söylemine bugüne kadar en çok katkıda bulunan, dört ana yaklaşım olmuştur. Bunlar, beyaz olmayan kadınlar tarafından geliştirilen kesişimsellik (intersectionality) teorisi ve etnisite; postmodernist ve postyapısalcı feminist yaklaşımlar; genellikle küresel feminizm olarak adlandırılan postkolonyal feminist teori ve yeni nesil genç feministler organizasyonlarıdır (young feminist organizations).

8 Cinsiyetin biyolojik olarak belirlendiği ve toplumsal cinsiyetten farklı olduğu fikridir.

Beyaz olmayan ve etnik kökenli kadınların yeni feminist söylemden türettiği siyaset, “kimlik siyaseti” olarak adlandırılmıştır. Zira siyaseti, grup kimliklerine veya sosyal konumlara dayandırmaktadır. Kimlik siyaseti sadece siyasi pratiği etkilemekle kalmamış, aynı zamanda feminist teorik perspektiflerin tanımlanma veya ayrıştırılma biçimini de etkilemiştir. Öyle ki 1980’lerde, Afrika feminizmi, siyah feminizm veya beyaz olmayan kadınlar ve etnik köken feminizmi gibi çeşitli isimlerle anılan perspektifler yaygınlık kazanmıştır. Politikalarıyla ayırt edilen feminist perspektiflerden (Marksist feminizm veya liberal feminizm gibi) kimlik temelli adlandırmalar ise özcü ve yanıltıcı olarak görülmeye başlanmıştır. Çünkü bu bakış, kendi içlerindeki politik inanç çeşitliliklerini görmezden gelerek beyaz olmayan veya etnik kökenli kadınları aynı potada eritmekteydi. 1990’larda bu bakış, büyük ölçüde Patricia Hill Collins’in eserlerinin sonucu olarak yeniden tanımlanmıştır. Collins, “kesişimsellik teorisi”ni, kimlikleri, bakış açılarını ve sosyal konumları bir tahakküm matrisi içinde birbirine bağlayan sosyal inşacı bir teori olarak yeniden ele almıştır. Her biri farklı deneyimlere sahip gruplardan hiçbirinin mutlak “hakikati” keşfetmesinin veya kendi teori ve metodolojilerini diğer grupların deneyimlerini değerlendirirken evrensel norm olarak ilan etmesinin mümkün olmadığını ortaya koymuştur (Mann ve Huffman, 2005). O’na göre,

“Kesişimsellik, örneğin ırk ve toplumsal cinsiyet veya cinsellik ve ulus kesişimleri gibi kesişen baskıların belirli biçimlerini ifade eder. Kesişimsel paradigmalara bize baskının tek bir temel türe indirgenemeyeceğini ve baskıların adaletsizlik üretmede birlikte çalıştığını hatırlatır. Buna karşılık, tahakküm matrisi bu kesişen baskıların gerçekte nasıl örgütlendiğini ifade eder. Söz konusu kesişmeler ne olursa olsun, yapısal, disiplinler, hegemonik ve kişiler arası iktidar alanları oldukça farklı baskı biçimlerinde yeniden ortaya çıkar” (Collins, 2002: 18).

Bu yeni teori, postmodernist ve postyapısalcı feministlerin oluşturduğu ikinci grupla, bazı temel varsayımları paylaşmaktadır. Bununla birlikte, kesişimsellik teorisinin benimsediği politika, her ne kadar farklılığı dikkate alsada temelde diğer grupları sömüren gruplara odaklanmış ve ilişkisel, muhalif ve yapısal bir tahakküm analizini sürdürmüştür. Buna karşılık, postmodernistler ve postyapısalcılar tüm grup kategorilerini yapıbozuma uğratmak ve muhalif düşünceyi reddetmek için farklılığı kullanmıştır. Analizlerini Jacques Lacan, Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi Fransız düşünürlerin çalışmalarına dayandıran ve tüm grup kategorilerinin özcü olarak yapıbozuma uğratılabileceğini ve uğratılması gerektiğini savunan postmodernist feministler arasında Judith Butler öne çıkmaktadır (Mann ve Huffman, 2005).

Queer teorisinin öncü isimlerinden olan Judith Butler’a göre:

“Eğer toplumsal cinsiyet, cinsiyetli bedenin üstlendiği kültürel anlamlar bütünüyse, toplumsal cinsiyetin herhangi bir cinsiyetten tek bir şekilde kaynaklandığı söylenemez. Cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını mantıksal olarak en uç noktaya çekersek, cinsiyetli bedenler ile kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyetler arasında kökten bir süreksizlik olduğu önermesine varırız. Şimdilik, istikrarlı iki cinsiyet olduğunu varsaysak bile bu, “erkekler”in inşasının erkek bedenlere mahsus olacağı, “kadınlar”ın da yalnızca dışı bedenlere yorum getireceği anlamına gelmez. Dahası, cinsiyetler morfoloji ve kuruluş itibarıyla sorunsuzca ikiliymiş gibi görünse bile (ki bu da sorunsallaştırılacaktır), toplumsal cinsiyetin de ikiyle sınırlı kalmasını varsaymamız için herhangi bir sebep yoktur...” (Butler, 2014: 50-51).

Verili bir kadın kategorisinden söz etmenin ayrımcılık olarak tanımlandığı queer teori feminizmi, geleneksel öznesinden vazgeçmeye, en azından bu özneyi merkezileştirmemeye çağırılmaktadır. Kadın kategorisini savunan ve “biyolojik kadın” öznesini korumaya çalışan feministler, TERF (Trans-Exclusionary Radical Feminism/Transları Dışlayıcı Radikal Feminizm) suçlamasıyla karşılaşmakta ve baskılanmaktadır (Gültekin, 2021).

Sonuç olarak üçüncü dalga, diğer dalgalar tarafından temsil edilmediği iddia edilen beyaz olmayan ve/veya queer kadınlar gibi farklı kimlikleri kapsamakta ve cinsiyet ayrımına odaklanan bir feminizmin sınıf farklılıklarını, ırk ayrımını, cinsel yönelimi görmezden geldiğini savunmaktadır. Bu yönüyle üçüncü dalga, benzerlik yerine farklılığı ve farklı kimlikleri, evrensel olan yerine yerel olanı vurgulamaktadır.

Resim 8, 9 ve 10: Francie, Christie ve siyahi ilk Barbie (Mattel Creations, 2023; Black Dolls Matter, 2023; Black History, 2023)

Üçüncü dalga açısından farklı etnik kimlikleri temsil eden Barbie'lerin piyasaya sunulması dikkat çekicidir. İlk olarak 1967'de siyahi bebek üretilmiştir. Barbie'nin kendisinden yaşça küçük kuzeni olan bebeğin ismi, "Renkli Francie (Colored Francie)"dir (Tatar, 2016). Francie'nin ten rengi koyudur fakat saçları, siyahilerin doğal saç tipine (kıvrıkcık ve genelde kısa) uygun değildir. 1968'de üretilen ikinci siyahi bebek "Christie", ilk bebeğe kıyasla koyu bir tene, kısa ve kıvrıkcık saçlara sahiptir. Mattel, Christie'den sonra birçok siyahi bebek daha üretmiştir. Francie ve Christie, ırksal çeşitliliğe sahip bir Barbie dünyasında Barbie'nin arkadaşlarıdır. İkonun plastik dünyasında yaşamalarına rağmen, Barbie ile karşılaştırıldıklarında sadece gölgeden ibarettirler (Masihleho, 2023). 1979'da, "Barbie" adında siyahi bir bebek piyasaya sunulmuştur ancak bu Barbie de yeterince "siyahi" olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Fox News, 2009). 1980 tarihli International Dolls of the World (Dünyanın Uluslararası Bebekleri) serisiyle Mattel, çeşitli kültürleri temsil eden siyahi ve hispanik Barbie'lere raflarda yer vermeye başlamıştır (Kennedy, 2009: 28). Fakat 1990'a kadar Mattel, yazılı ve görsel basında sadece beyaz bebekleri kullanmıştır (Tulinski, 2017: 22).

Barbie'nin üçüncü dalganın temel savlarıyla örtüşen bir diğer özelliği vajinasının olmamasıdır. Bir kadın olarak tanımlanmasına rağmen, Barbie'nin cinsel anatomisi tamamlanmamıştır, çünkü belirgin göğüsleri olsa da cinsel organı yoktur (Schick, 2011; Cunningham, 1993). Bu özelliği nedeniyle çift cinsiyetli sistemi reddeden bir duruş sergilediği söylenebilir. Ayrıca Barbie'nin erkek arkadaşı olan Ken'in bir penisi yoktur. Bu özellikleri birer tesadüf olarak değerlendirilebilse de genel anlamda bakıldığında üçüncü dalga ile uyumludur. Filmde de buna atıf yapılmaktadır. "Bir vajinam yok ve onun da bir penisi yok. Cinsel organlarımız yok" diyen Barbie'ye cevap olarak Ken "Bütün cinsel organlara sahibim" diyerek aslında çift cinsiyetli sistemi reddetmektedir. Fakat filmin sonunda Barbie diyarından ayrılarak gerçek dünyaya geçen Barbie'nin yapacağı ilk iş jinekoloğuna gitmektir.

Filmin üçüncü dalga ile örtüşen başka yönü, Barbie diyarını siyahi Barbie'nin yönetmesidir. Yine de filmin başkarakterinin orijinal Barbie (sarışın, beyaz tenli, mavi gözlü) olduğu unutulmamalıdır. Lattouf'a göre (2023) tekerlekli sandalyeli, işitme cihazlı, farklı vücut şekilleri, cilt ve saç tiplerine sahip Barbie'ler olmasına rağmen, başrolde orijinal Barbie'nin seçilmesi "herhangi bir şey" olma şansının en yüksek olduğu Barbie'nin o olmasındadır.

5.HASHTAG: FEMİNİZMİN DÖRDÜNCÜ DALGASI BAĞLAMINDA BARBIE

Bugün toplumsal hareketlerin organize olma, tartışma ve eylem alanı sosyal medyaya kaymıştır. Bu tüm dünyada siyasetin dönüşümünü sağlamaktadır (Akan ve Gürhan, 2020). Öyle ki Facebook ve X (eski adıyla Twitter) gibi sosyal medya platformları, feminist hareketi internete taşımanın ötesine geçmekte, ortak bir dil oluşturulmasına vesile olmaktadır. WoC (Women of Color), cis (biyolojik cinsiyetiyle cinsiyet kimliği eşleşen kişi) ve TERF (transları dışlayan feminizm) gibi terimler, X'in karakter sınırı göz önüne alındığında çok değerlidir. Dördüncü dalga, internete erişimi olan kadınlar arasında sınır tanımayarak etkileşim sağlamak ve söylem ve eylemde ortaklık oluşturmaktadır (Kaya, 2018).

Bugün birçok yorumcu tarafından internetin, “üçüncü dalga”dan “dördüncü dalga”ya geçiş sağladığı savunulmaktadır. Ayrıca internet, cinsiyetçilik veya kadın düşmanlığının ifşa edildiği ve bunlara meydan okunabildiği bir “çağrı” kültürü yaratmıştır. Bu kültür, reklamlarda, filmlerde, televizyonda, edebiyatta veya medyada yer aldığı ölçüde cinsiyetçiliğe ve kadın düşmanlığına meydan okumasıyla aslında üçüncü dalganın devam eden etkisinin bir göstergesidir. Bu yüzden “dördüncü dalganın” varlığına karşı çıkarlar da bulunmaktadır. Ancak internet, hem tartışma hem de aktivizm için interneti kullanan küresel bir feministler topluluğunun oluşumunu kolaylaştırmaktadır (Munro, 2013).

Dördüncü dalgayla üçüncü dalganın talepleri çoğunlukla örtüşmektedir. Dördüncü dalganın farkı bu talepleri, internet aracılığıyla iletiyor olmasıdır. Başka bir ifadeyle dördüncü dalganın, kronolojik olarak kendisinden önceki üçüncü dalgadan farkı metodolojiktir (Akan ve Gürhan, 2020).

Dördüncü dalga ekseninde Barbie, X'teki aktifliğiyle öne çıkmaktadır. En son “Be #Unapologetic (#Pişman Olma)” hashtagi üzerinden kadınların kariyer tercihlerinden dolayı özür dilememesini öğütlemiştir. Ayrıca 2020 yılında aday olduğu ABD Başkanlığı kampanyasını X üzerinden yürütmüştür. Sosyal medyada kadının özgürleştirilmesi söylemleriyle öne çıkan Barbie, dördüncü dalgayla uyum içindedir.

Barbie filminin Z kuşağı üzerinde olumlu etkisi olduğu belirtilmektedir. Özellikle son birkaç yılda TikTok'ta #Barbiecore ve #Bimbocore hashtag'leri oldukça popülerlik kazanmıştır. Filmden sonra TikTok videolarında genç kadınlar pembe giyinerek ve “matematik zordur” diyerek Barbie'yi taklit etmektedir (Lattouf: 2023). İngilizce sözlükte “Çekici ama zeki olmadığı düşünülen genç bir kadın” olarak tanımlanan “bimbo” (Cambridge Dictionary: 2023) gibi kelimeleri sahiplenen Z kuşağı, böylece bu kelimelerin artık kadınlara karşı silah olarak kullanılmasının önüne geçmektedir. Bu ise filmin dördüncü dalga bağlamında olumlu olarak değerlendirilebilir.

6.SONUÇ

Makalede oyuncak bir bebek olarak Barbie ve 2023 yapımı Barbie filmi feminizmin dört dalgası bağlamında irdelenmiştir. Öncelikle Barbie'nin tasarım sürecinden bahsedilmiştir. 1945'te Ruth ve Elliot Handler ile Harold Matson tarafından kurulan Mattel tarafından üretilen Barbie'ye Lilli bebek ilham vermiştir. Lilli bebek ise Bild Gazetesindeki çizgi roman karakteri Lilli'ye dayanarak üretilmiştir. Lilli açık kıyafetler giyen yetişkin bir kadındır.

Barbie feminizm ekseninde merceğe alınmadan önce “feminizm” kelimesinin etimolojik kökenine ve tanımlarına göz atılmıştır. Feminizm çerçevesinde ne yapıldığına odaklanan fonksiyonel olarak feminizm ekseninde feminist düşünce içindeki farklılaşmaların dönemsel özelliğine dikkat çeken “dalga” sınıflandırmasını benimsendiği ifade edilmiştir.

Birinci dalganın temel odakları, hukuki ve siyasi haklarda eşitlik, fırsat eşitliği, kadınların oy kullanımı, kamuda çalışması, iş ve eğitime erişimi, evlilikte hukuki haklar elde etmesi, boşanma hakkına ve boşanmadan sonra çocukların velayetini alma hakkına sahip olması ve kocalarının fiziksel istismarına karşı yasal koruma yollarının sağlanması olmuştur. Barbie, ABD Başkanlığı'na yedi kere aday olduğu, üniversiteye gittiği ve birçok meslek grubunda çalıştığı için birinci dalgayla uyumludur. Film açısından bir değerlendirme yapıldığında ise filmin slogan cümlelerinden biri olarak karşımıza Barbie'nin “Biz anneler, kızlarımız geriye bakıp ne kadar yol kat ettiklerini görebilsinler diye sabit duruyoruz” sloganı çıkmaktadır. Böylece birinci dalgaya göz kırpılmaktadır. Ancak Barbie'nin ilk piyasaya sürüldüğü dönem olan ikinci dalganın egemen olduğu dönemde birinci dalgaya dâhi ulaşmasının yıllar aldığı da ifade edilmelidir.

İkinci dalga ise ataerkil yapıların ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin her alanda ortadan kaldırılmasını talep etmektedir. Ayrıca onlara göre ev içi rollerde cinsiyetler arası eşitlik sağlanmalı, kadın bedeni ve doğurganlığı üzerinde sadece kadın söz sahibi olmalıdır. Barbie'nin bu dalgayla örtüşen yönleri kamusal alanda erkeğin yapmasına alışık olunan meslekleri yaparak toplumsal cinsiyet rollerini reddetmesi, hiçbir zaman anne olmamış olması ve dolayısıyla anne rollerini üstlenmemiş olması nedeniyle cinsellikle doğurganlığı birbirinden ayırmasıdır. Öte yandan Barbie, fiziksel özelliklerine dair sıfatlar nedeniyle toplumsal cinsiyeti beslemesi, hiçbir zaman erkeksi veya itici olmaması, güzel vücudunu ön plana çıkararak kadın bedenini bir metaya indirgemesi gerekçeleriyle ikinci dalganın tam karşısında konumlandırılabilir. Filmin ikinci dalgayla örtüşen noktaları ise, Barbie'nin Ken

karşısındaki üstünlüğünün ve Barbie'nin "her şey" olabileceğinin vurgulanması, toplumsal cinsiyet rollerini ters yüz etmesi ve toplumun güzellik standartlarını eleştirmesidir. Fakat ikinci dalga açısından film, hamile "Midge" karakterini mizahi ve eleştirel bir açıdan ele alması nedeniyle bazıları tarafından eleştirilebilirken, bazıları tarafından övülebilir.

Feminizmin üçüncü dalgası ise, diğer dalgalar tarafından temsil edilmediği iddia edilen beyaz olmayan ve/veya queer kadınlar gibi farklı kimlikleri kapsamakta ve cinsiyet ayrımına odaklanan bir feminizmin sınıf farklılıklarını, ırk ayrımını, cinsel yönelimi görmezden geldiğini ileri sürmektedir. Bu yönüyle üçüncü dalga, benzerlik yerine farklılığa, evrensel olan yerine yerel olana vurgu yapmaktadır. Farklı etnik kimlikte Barbie'lerin piyasaya sunulması, Barbie'nin vajinasının, Ken'in bir penisinin olmaması, böylece Barbie'nin çift cinsiyetliliği reddetmesi üçüncü dalgayla örtüşmektedir. Bu duruma filmde de vurgu yapılmıştır. Ayrıca yine filmde Barbie diyarını siyahi Barbie'nin yönetmesi üçüncü dalgayla uyumludur. Fakat yine de filmin başkarakterinin orijinal Barbie olduğu akılda tutulmalıdır.

Son olarak üçüncü dalgayla çoğunlukla örtüşen talepleri olan ancak bu taleplerini internet aracılığıyla ileten dördüncü dalga açısından Barbie, X'teki aktifliğiyle öne çıkmaktadır. Benzer şekilde Barbie filminin özellikle Z kuşağına, kadınlara karşı silah olarak kullanılan kelimelerin kadın lehine döndürülmesi fırsatını verdiği için dördüncü dalgayla uyumludur.

Sonuçta feminizmin dört dalgasının temel savları, ilgileri ve çözüm önerileri doğrultusunda Barbie ve filmi mercek altına yatırılmıştır. Bu sayede feminizm dalgalarına yakından bakılarak, Barbie vasıtasıyla, detaylı bir analiz ve karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca bir ikon olarak görülebilecek olan Barbie üzerinden, feminizm dalgaları açıklanmış ve bu dalgaların argümanları somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Makalede hangi dalganın bir diğerinden üstün olduğu ya da hangisinin diğerine göre pratikte daha etkili sonuçlar doğurduğu gibi sorular yanıtlanmamıştır. Benzer şekilde Barbie'nin bir "feminist" mi olduğu da somut bir şekilde ortaya konmamıştır. Bunun nedeni Türkçe literatürde böyle bir çalışmanın ilk defa yapılmış olması nedeniyle öncelikle literatürdeki eksikliği gidermesinin hedeflenmiş olmasıdır. Başka bir deyişle makalenin amacı Barbie'nin feminizm merceğinden sadece bir fotoğrafının çekilmesidir. Dileriz ki tarafımızca çekilen bu fotoğraf, Barbie ve feminizm üzerine yazılacak sonraki eserlere kaynaklık edecektir. Böylece bu eserler, Barbie'yi feminizm ekseninde daha derinlemesine ve eleştirel bir incelemeye tabii tutabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akan, E., & Gürhan, N. (2020). Feminizmin "E-Hali": Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma. *Hafıza*, 2(2), 4-22.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Alikılıç, Ö., & Baş, Ş. (2019). Dijital Feminizm: Hashtag'in Cinsiyeti. *Fe Dergi*, 11(1), 89-111.
- Anderson, S. (2023, 20 Temmuz). "When Barbie Broke the Glass Ceiling". *Smithsonian Magazine*. (06.11.2023). <https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/when-barbie-broke-the-glass-ceiling-180982566/>
- Anger, J. (1589). *Her Protection for Women*. London: R. Jones & T. Orwin.
- Aribindi, P. (2015, 30 Temmuz). "13 Fascinating Careers You Never Knew Barbie Had". (06.11.2023). <https://time.com/3977192/barbie-careers/>
- Astell, M. (1697). *A Serious Proposal to the Ladies*. London: Printed for Richard Wilkin.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1(1), 1-41.
- Barker, K., & Jurasz, O. (2019). Online Misogyny. *Journal of International Affairs*, 72(2), 95-114.
- Black Dolls Matter. (2023). Barbie's First Black Friend. *Black Dolls Matter LLC*. (04.12.2023.) <https://blackdollsmatter.com/christie-barbies-first-black-friend/>
- Black History. (2023). The Original Black Barbie Doll Debuted in 1980. *blackhistory.com*. (04.12.2023). <https://www.blackhistory.com/2021/02/original-black-barbie-doll-debuted-1980.html>

- Black, R. W., Korobkova, K., & Epler, A. (2014). Barbie Girls and Xtractaurs: Discourse and Identity in Virtual Worlds for Young Children. *Journal of Early Childhood Literacy*, 14(2), 265-285.
- Brown, G. W., McLean, I., & McMillan, A. (2018). *The Concise Oxford Dictionary of Politics and International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (4. Baskı). (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cambridge Dictionary (2023). "bimbo". (18.12.2023). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bimbo>
- Chesler, P. (2018). *Letters to a Young Feminist*. USA: Chicago Review Press.
- Cobble, D. S., Gordon, L., & Henry, A. (2014). *Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's Movements*. New York: W.W. Norton & Company.
- Collins, P. H. (2002). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment* (10th Edition). New York and London: Routledge.
- Cox, D. (2023). "Barbie's Muddled Feminist Fantasy Still Bows to the Patriarchy". (17.12.2023). <https://www.theguardian.com/film/2023/aug/04/barbies-muddled-feminist-fantasy-still-bows-to-the-patriarchy>
- Coyle, E. F. (2010). *Barbie as a Model of Gender Nontraditional Career Possible Self Content for Preschool and Kindergarten Girls*. Honor Thesis, Washington and Lee University, Virginia, USA.
- Cunningham, K. (1993). Barbie Doll Culture and the American Waistland. *Symbolic Interaction*, 16(1), 79-83.
- Davies, E. (2018). *Third Wave Feminism and Transgender: Strength through Diversity*. London: Routledge.
- Diaz-Leon, E. (2015). What is Social Construction?. *European Journal of Philosophy*, 23(4), 1137-1152.
- Drum, N. (2023, 22 Temmuz). "Barbie's Midge Joke Explained". (18.12.2023). <https://comicbook.com/movies/news/barbies-midge-joke-explained/>
- Engel, R. (2023, 28 Haziran). "'Life in Plastic': The History of Barbie's Multiple Public Safety Careers". *EMS1*. (11.11.2023). <https://www.ems1.com/paramedic-jobs-and-careers/articles/life-in-plastic-the-history-of-barbies-multiple-public-safety-careers-jMzKf4sFGLXhCSGi/>
- Ferguson, S. ve Freri, M. (2023, 11 Temmuz). "Greta Gerwig and Margot Robbie Discuss Barbie's Surprising Feminism". (17.12.2023). <https://www.abc.net.au/news/2023-07-11/margot-robbie-greta-gerwig-barbie-and-feminism-730/102565304>
- Fox News. (2009, 9 Ekim). "Mattel Introduces Black Barbies Gets Mixed Reviews". *foxnews.com* (04.12.2023). <https://www.foxnews.com/story/mattel-introduces-black-barbies-gets-mixed-reviews>
- Friedan, B. (1979). *The Feminine Mystique*, USA: Dell Publishing.
- Funding Universe. (2005). History of Mattel, Inc. (02.11.2023). <http://www.fundinguniverse.com/company-histories/mattel-inc-history/>.
- Gerber, R. (2009). *Barbie and Ruth: The Story of the World's Most Famous Doll and the Woman who Created Her*. New York, NY: Collins Business.
- Gömceli, N. (2023). Dördüncü Dalga Feminizm ve 21. Yüzyıl İngiliz (Feminist) Tiyatrosunda Görülen Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme:# MeToo Örneği. *Theatre Academy*, 1(2), 135-161.
- Griffin, G. (2017). *A Dictionary of Gender Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Gültekin, M. (2021). Feminizmin Queer Sınavı: Kadın Yoksa Feminizm Var mı. *Tezkire Dergisi*, 29(74), 159-175.
- Güriz, A. (2009). *Hukuk Felsefesi* (8. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Halzack, S. (2016, 12 Temmuz). "How President Barbie has Changed Over the Years". *The Washington Post*. (06.11.2023). <https://www.washingtonpost.com/news/business/wp/2016/07/12/how-president-barbie-has-changed-over-the-years/>
- Henry, A. (2004). *Not My Mother's Sister: Generational Conflict and Third-Wave Feminism*. Indiana: Indiana University Press.
- Heywood, L. L. (2006). *The Women's Movement Today: An Encyclopedia of Third-Wave Feminism. Vol. 1-2. Primary Documents*. Connecticut: Greenwood Press.

- Hodgson-Wright, S. (2006). Early Feminism. (2006). "First Wave Feminism". In S. Gamble (Ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism* (pp. 1-15). New York: Routledge.
- Kaya, Ş. (2018). Kadın ve sosyal medya. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 563-576.
- Kennedy, P. (2009). *Warman's Barbie Doll Field Guide*. China: Krause Publications.
- Keohane, N. O. (1986). A Fourth Wave?. *The Wilson Quarterly*, 10(5), 154-158.
- Lattouf, A. (2023, 17 Temmuz). "Barbie-mania is turning some feminists pink - and I'll be watching it with my daughters". (18.12.2023). <https://www.smh.com.au/culture/movies/barbie-is-still-very-white-and-very-thin-can-she-be-a-good-role-model-for-my-daughters-20230716-p5dok8.html>
- Lear, M. W. (1968, 10 Mart). "The Second Feminist Wave". *The New York Times*. (04.11.2023). <https://www.nytimes.com/1968/03/10/archives/the-second-feminist-wave.html>
- Makin, B. (1673). *An Essay to Revive the Antient Education of Gentlewomen, in Religion, Manners, Arts & Tongues: with an Answer to the Objections against this Way of Education*. London: J.D. (05.11.2023). <https://digital.library.upenn.edu/women/makin/education/education.html>
- Mann, S. A., & Huffman, D. J. (2005). The Decentering of Second Wave Feminism and the Rise of the Third Wave. *Science & Society*, 69(1), 56-91.
- Margo, A. M. (1997). Why Barbie Perceived As Beautiful. *Perceptual and Motor Skills*, 85, 363-374.
- Masihleho, B. (2023, 6 Ağustos). "What Black Barbie Dolls Looked Like Throughout History". *FunTimes Magazine*. (04.12.2023). <https://www.funtimesmagazine.com/2023/08/06/443346/what-black-barbie-dolls-looked-like-throughout-history#:~:text=Black%20girls%20would%20have%20to,the%20mega%2Dpopular%20doll%20franchise>
- Mattel Creations. (2023). A Groovy Mattel First: Barbie Signature Francie 1967 Doll Reproduction. (17.12.2023). <https://creations.mattel.com/pages/barbie-drop-francie-reproduction-doll>
- Mattel. (2023). History. (02.11.2023). <https://corporate.mattel.com/history#1940s>
- Mattel (2023). Executive Officers. (17.12.2023). <https://corporate.mattel.com/investors/corporate-governance/executive-officers>
- Messner, M. A. (2000). Barbie Girls versus Sea Monsters: Children Constructing Gender. *Gender & Society*, 14(6), 765-784.
- Messy Nussy. (2022, 19 Aralık). "Meet Lilli, the High-end German Call Girl Who Became Barbie". *messynussy.com* (03.11.2023). <https://www.messynussy.com/2016/01/29/meet-lilli-the-high-end-german-call-girl-who-became-americas-iconic-barbie-doll/>
- Molyneux, M., Dey, A., Gatto, M. A., & Rowden, H. (2021). New Feminist Activism, Waves and Generations. *UN Women Discussion Paper*, 64th Session of the Commission on the Status of Women, New York.
- Morson Talent (2023, 10 Ağustos). "Thanks to Barbie All problems of Feminism Have Been Solved". (17.12.2023). <https://www.morson.com/blog/thanks-barbie-all-problems-feminism-have-been-solved>,
- Munro, E. (2013). Feminism: A Fourth Wave? *Political Insight*, 4(2), 22-25.
- Nişanyan, S. (2020). "cinsiyet". (17.12.2023). <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/cinsiyet>
- Nemani, P. (2011). Globalization Versus Normative Policy: A Case Study on the Failure of the Barbie Doll in the Indian Market. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 13(1), 97-126.
- Norton, C. S. (1854). *English Laws for Women in the Nineteenth Century, 1808-1877*. London: Printed for Private Circulation.
- Offen, K. (1988). On the French Origin of the Words Feminism and Feminist. *Feminist Issues*, 8(2), 45-51.
- Onions, C. T. (1966). *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2022). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. *Social Sciences Studies Journal*, 5(32), 1706-1711.
- Özudođru, B. (2018). Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 304-319.

- Parnett-Dwyer, M. (2021, 19 Ağustos). "A Vote for Barbie". (06.11.2023). <https://www.museumofplay.org/blog/a-vote-for-barbie/>
- Pearson, M., & Mullins, P. R. (1999). Domesticating Barbie: An Archaeology of Barbie Material Culture and Domestic Ideology. *International Journal of Historical Archaeology*, 3, 225-259.
- Rendall, J. (1994). *The Origins of Modern Feminism: Women in Britain, France and the United States, 1780-1860*. New York: The Macmillan Press.
- Rhoades, T. (2013). Barbie: The Bitch Who Has Everything. *Presentation in Brian F. Bertoti Graduate Conference*, Virginia Tech, USA.
- Riasanovsky, N. V. (1969). *The Teaching of Charles Fourier*. California: University of California Press.
- Roger, M. F. (1999). *Barbie Culture*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sanders, V. (2006). First Wave Feminism. In S. Gamble (Ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism* (pp. 15-24). New York: Routledge.
- Saraswati, L. A., Shaw, B. L. & Rellihan, H. (2021). *Introduction to Women's Gender and Sexuality Studies* (2nd Edition). New York: Oxford University Press.
- Schick, V. R., Rima, B. N., & Calabrese, S. K. (2011). E Vulva Lution: The Portrayal of Women's External Genitalia and Physique Across Time and the Current Barbie Doll Ideals. *Journal of Sex Research*, 48(1), 74-81.
- Shah, S. F. H. (2020). "Doll# 135 with Vitiligo": Are Alopecia and Vitiligo Barbie Worth the Hype?. *Pediatric Dermatology*, 37(5), 996-999.
- Sheetz, J. (2023, 8 Kasım). "The 10 Best 'Barbie' Movie Quotes, Ranked". (18.12.2023). <https://collider.com/barbie-best-quotes-ranked/#quot-humans-only-have-one-ending-ideas-live-forever-quot>
- Sjoberg, L. and Via, S. (2010) "Introduction" in L. Sjoberg and S. Via (Eds.), *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives* (pp. 1–13). Santa Barbara, CA: ABCCLIO.
- Sills, L. (2019). The Rhetoric of Toys: Barbie for President. *International Journal of Play*, 8(2), 122-141.
- Snyder, R. C. (2008). What is Third-Wave Feminism? A New Directions Essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34(1), 175-196.
- Speght, R. (1617). *A Mouzell for Melastomus*. London: Printed by Nicholas Okes for Thomas Archer.
- Spelman, E. V. (1988). *Inessential Woman*. Boston: Beacon Press.
- Straus, T. (2000, 24 Ekim). "A Manifesto for Third Wave Feminism." *AlterNet*. (03.11.2023). https://www.alternet.org/2000/10/a_manifesto_for_third_wave_feminism/
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Tatar, D. B. (2016). Modernleşmeden Postmodernleşmeye Barbie. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 167-192.
- The Oxford English Dictionary. (1989a). "Sex". In R. W. Burchfield (Ed.), *The Oxford English Dictionary – Second Edition* (Vol. 15). Oxford: Clarendon Press.
- The Oxford English Dictionary. (1989b). "Gender". In R. W. Burchfield (Ed.), *The Oxford English Dictionary – Second Edition* (Vol. 6). Oxford: Clarendon Press.
- Torgimson, B. N., & Minson, C. T. (2005). Sex and Gender: What is the Difference?. *Journal of Applied Physiology*, 99(3), 785-787.
- Tulinski, H. (2017). *Barbie as Cultural Compass: Embodiment, Representation, and Resistance Surrounding the World's Most Iconized Doll*. Honor Thesis, College of the Holy Cross, Worcester, UK.
- Turkel, A. R. (1998). All about Barbie: Distortions of a Transitional Object. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 26, 165–177.
- Türk Dil Kurumu. (2010). *Büyük Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Umansky, L., Longmore, P. K., & Plott, M. (Eds.). (2000). *Making Sense of Women's Lives: An Introduction to Women's Studies*. Maryland: Rowman & Littlefield.

- Varol, S. F. (2014). Kadınların Dijital Teknolojiyle İlişisine Ütopik Bir Yaklaşım: Siberfeminizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27(1), 219-234.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Wagner, U., Jacob, I., Khanna, M., & Rai, K. A. (2021). Possession Attachment toward Global Brands: How the “World of Barbie” is Shaping the Mindsets of Millennial Girls. *Journal of International Consumer Marketing*, 33(4), 434-451.
- Wollstonecraft, M. (2020). *Kadın Haklarının Gereçelendirilmesi*. (Çev. D. Hakyemez). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wright, L. (2003). The Wonder of Barbie: Popular Culture and the Making of Female Identity. *Essays in Philosophy*, 4(1), 28-52, s. 29.
- Yetmen, G. (2021). Moda Bebekleri ve Minyatür Haute Couture Sergileri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 7(1), 12-32.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).